

Химченко Олена Миколаївна
кандидат педагогічних наук
кафедра культурології та кіно-, телемистецтва
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка,
м.Полтава, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИМІРУ РЕЗУЛЬТАТІВ КУЛЬТУРНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті розкрито особливості діагностичного інструментарію дослідження проблеми культурного саморозвитку майбутніх учителів, що відзначається достатньою складністю, основою на нелінійності та багатоплановості цього феномену. Наголошено, що під час дослідження повинно йтися про особистісні зміни у майбутніх учителів в аспекті культурного саморозвитку. Визначено критерії культурного саморозвитку майбутніх учителів: когнітивний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісний, рефлексивний.

Ключові слова: культурний саморозвиток, майбутні вчителі, критерії.

Вступ. Глибокі соціальні й економічні зрушення, що відбуваються на межі третього тисячоліття в Україні, спонукають освіту до впровадження нових технологій, які б сприяли утвердженню людини як найвищої цінності. Освітнянська спільнота – це унікальний осередок інтелектуального потенціалу суспільства. Лише компетентна, самостійна й відповідальна, з чіткими громадянськими позиціями індивідуальність, тобто людина культури, здатна до оновлення суспільства, забезпечення державності України, розвитку її економіки та культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Еволюція підходів до проблеми розвитку культурного потенціалу особистості може бути проаналізована на підставі звернення до філософської (М.Бахтін, М.Бердяєв, В.Біблер, Є.Бондаревська, Ю.Борев, Б.Лихачов, Ю.Жданов, Е.Льєнков, М.Каган, Е.Соколов, А.Швейцер) та психолого-педагогічної (Л.Божович, Л.Виготський, Г.Іллін, В.Кохановський, О.Леонтьєв, І.Лернер, А.Люблінська, С.Рубінштейн, М.Скаткін) літератури.

Проблема саморозвитку особистості знайшла своє висвітлення в працях вітчизняних (І.Бех, Б.Вульфів, О.Газман, Г.Звенигородська, В.Зінченко, О.Киричук, Б.Кобзар, Л.Кулікова, А.Меренков, М.Ценко) та зарубіжних (Р.Бернс, А.Маслоу, Г.Олпорт, К.Роджерс та ін.) дослідників.

Разом з тим залишається не достатньо розробленою проблема вимірювання результатів культурного саморозвитку майбутнього вчителя, які відбивають як процесуальну, так і результативну сторони досліджуваного процесу.

Мета статті – аналіз особливостей вимірювання результатів культурного саморозвитку майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу. У формуванні особистості вчителя є два головні аспекти – професійний та культурний. Вищий навчальний заклад покликаний давати не тільки знання, а й формувати особистість учителя. Однак, результати наукових досліджень, ретроспективний аналіз нашого власного досвіду викладання в загальноосвітній школі та в університеті свідчать про достатню проблемність рівня культурного розвитку та саморозвитку сучасного студентства. Можна погодитися із С. Неклюдовим, який зазначає, що для сучасного студентства можна констатувати постійне та доволі швидко зни-

ження загальноосвітнього та загальнокультурного рівня (наявність безсумнівних виключень не змінює загальної картини)” [1, с. 221]. Йдеться про елементарну безграмотність, нерозвиненість логічного мислення, географічне та історичне неучтво. Серед причин такого стану дослідник називає руйнування попередніх освітніх матриць, Інтернет, який суттєво змінює ставлення до пошуку та використання інформації, зміна ставлення до фундаментального знання. Відповідно до логіки С. Неклюдова слід відзначити й таку позицію, як низький рівень „передзнання” або фонового знання, поза яким неможливе адекватне засвоєння предметного змісту будь-якої навчальної дисципліни. Автором зазначається, що „відсутність „складу старих знань” перешкоджає появі „пізнавальних матриць”, необхідних для навчання концептуальних систем (фреймів, скриптів)” [1, с. 222].

Розробка діагностичного інструментарію дослідження проблеми культурного саморозвитку майбутніх учителів відзначається достатньою складністю, що певною мірою пояснюється такими обставинами. По-перше, аналіз теоретичних засад дослідження проблем саморозвитку засвідчив складність, нелінійність та багатоплановість цього феномену, що зумовило неоднозначність визначення його сутнісних та процесуальних характеристик різними науковцями, у різних наукових школах і, відповідно, складність верифікації цього феномену, добору адекватних методів дослідження. По-друге, існуючі діагностичні засоби, як правило, спрямовані на виявлення особливостей самовдосконалення. У науковій літературі підкреслюється про принципову складність здійснення діагностики саморозвитку особистості (особистісного, професійного, культурного). Так, наприклад, С. Кузікова, яка займалася проблемами особистісного саморозвитку, відзначає, що складність створення вимірювального інструментарію особистісного саморозвитку пояснюється об’єктивними обставинами. До таких обставин віднесено нелінійний, багатоплановий характер саморозвитку, його індивідуальну спрямованість, неможливість охарактеризувати його однозначно та ін. Відповідно, верифікація феномена особистісного саморозвитку за допомогою традиційних для психолого-педагогічних досліджень методів є доволі складним процесом. У наукових дослідженнях використовуються різні методики: „Рефлексія на саморозвиток” О.Бережної, „Діагностика

рівня парціальної готовності до професійно-педагогічного саморозвитку” М. Фетіскіна, „Діагностика реалізації потреби в саморозвитку” В. Андрєєва.

Методика діагностики рівня саморозвитку О. Бережної [2] спрямована на характеристики саморозвитку особистості через показники прагнення до саморозвитку, наявності необхідних для цього якостей (шкала самооцінки особистісних якостей, необхідних для здійснення саморозвитку) та наявності можливостей для самореалізації в професії.

Педагогіка як сфера соціогуманітарного знання орієнтована на оцінку діяльності (явні та неявні оцінні твердження), тому ключовою постає проблема вироблення надійних критеріїв обґрунтованості та об’єктивності таких оцінних тверджень [3, с.26]. Звернення до вимірювання в контексті дослідницьких завдань має враховувати, що „будь-які якості піддаються вимірюванню лише при дотриманні трьох вимог: а) якості, що вимірюються, можуть бути визначені, хоча б у межах робочої гіпотези; б) піддаються спостереженню, реєстрації; в) мають різні ступені вираженості” [3, с.41].

Проблема виміру результатів культурного саморозвитку майбутніх учителів пов’язана із проблемою критеріїв і показників результату, тобто повинно йтися про особистісні зміни в студентів – майбутніх учителів в аспекті вирішення завдань культурного саморозвитку.

У виокремленні та обґрунтуванні критеріїв культурного саморозвитку майбутніх учителів ми орієнтувалися на позиції І. Ісаєва стосовно того, що критерії мають відповідати певним вимогам: по-перше, забезпечувати вимір усіх компонентів, що входять цю освіту, і, в той же час, відбивати існуючі між ними взаємозв’язки, по-друге, розкриватися через ряд якісних і кількісних ознак (показників), у міру прояву яких можна судити про більшу або меншу міру вираженості цього критерію, при цьому якісні показники повинні виступати в єдності з кількісними; по-третє, відбивати динаміку вимірюваної якості в часі і культурно-педагогічному просторі [4, с.125-126]. Необхідно також враховувати позицію М. Боритка, який вважав, що існують різні типи критеріїв: критерії процесу, що орієнтують дослідника на перетворення самого процесу, його перехід у новий якісний стан або критерії результату, перетворення його суб’єктів, що припускають оцінку розвитку особових властивостей [5, с.61-63].

Рівень культурного саморозвитку майбутніх учителів варто розглядати як системну характеристику особистості студента, в якій відображена наявність і ступінь сформованості відповідних якостей, звичок, поведінки. Культурний саморозвиток визначають за допомогою критеріїв, показників та ознак. При цьому слід враховувати науковий доробок дослідників щодо критеріїв саморозвитку особистості студентів, професійного саморозвитку майбутніх фахівців, загальнокультурної компетентності, сформованості загальної культури майбутніх учителів.

Для того, щоб критерій став ідеальним засобом визначення рівня культурного саморозвитку майбутнього вчителя, він повинен бути розгорнутим, розчленованим на одиниці виміру – показники та ознаки. Якщо поняття „критерій” – мірило для визначення, оцінки явища, його суттєва ознака, то *показник*

розуміється як емпіричне поняття, на основі якого визначають стан об’єкта як інструмент, засіб виміру, що конкретизує критерій. Як компоненти критерію, ознаки виступають у формі конкретних, типових і стійких проявів якостей особистості.

Ми визначаємо критерії культурного саморозвитку майбутніх учителів на основі визначення функцій, сутності та структури досліджуваного феномену, розуміння культурного саморозвитку як стану, процесу та результату, спрямованого на формування майбутнього вчителя як людини культури. Так, критеріями культурного саморозвитку визначено когнітивний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісний, рефлексивний.

Когнітивний критерій включає знання та розуміння сутності культурного саморозвитку, усвідомлення власного кола питань, що потребують збільшення знанієвої бази, орієнтація в проблематиці освоєння культурно-освітнього простору, знання соціальних та світоглядних проблем; сукупність знань про культуру, сутність та способи підвищення власного рівня загальнокультурної компетентності, здібність до систематизації та узагальнення знань.

Ціннісно-мотиваційний – відповідає за спонукування до освоєння культурно-освітнього простору, бажання ввійти в культуру, проявити себе в ній, бажання особистісного саморозвитку; теоретична готовність до аналізу й вирішення визначених проблем, потреба й інтерес у самостійному освоєнні культурної спадщини; різноманітність, регулярність досвіду освоєння культурної спадщини; наявність ціннісних орієнтирів у культурі; ставлення до педагогічної діяльності як до цінності.

Діяльнісний – вміння реалізовувати власні плани щодо культурного саморозвитку, орієнтуватися в джерелах духовної та матеріальної культури, мати власну точку зору щодо еталонів і цінностей, втілених в наукових, філософських ідеях, творах мистецтва, тобто набути загальнокультурної компетентності; володіння інструментами самопізнання та саморозвитку, рефлексування власної поведінки та діяльності.

Рефлексивний – навички аутодіагностики, самоаналізу, рівень самооцінки домагань, здатність до подолання труднощів у власному культурному саморозвитку.

У наукових дослідженнях зустрічаються різні варіанти градацій рівнів саморозвитку (особистісного, професійного, творчого, професійно-творчого і т.п.). Усі ці підходи мають умовний характер, оскільки сам по собі розподіл ґрунтується на умовних припущеннях про існування певного еталону, з яким порівнюється той чи інший респондент. Для оцінки рівня культурного самовиховання майбутніх учителів використовується трискладова градація, в основу якої включено визначені критерії та показники – високий, середній та низький рівні.

Гуманітарна методологія, якісні методи дослідження ґрунтуються на принципах: „бачення світу очима людей, які вивчаються”, описовості, уваги до деталей повсякденного життя, контекстуальності, холізму, процесуальності, гнучкості, акцент на питаннях „Як?” [6, с.15-17]. Виділяють такі методи якісного дослідження: неструктуровані інтерв’ю, кейс-стади (опис конкретного випадку), фокус-група, спостереження, проективні техніки.

Діагностика перебігу культурного саморозвитку майбутніх учителів неминуче актуалізує проблему норми як соціокультурного феномена, що впливає на процеси регуляції суспільних відносин. З часом суспільні відносини в процесі розвитку стають більш складними, що вимагає і більш складної їх регуляції. Особистість має свідомо ставитись до норм, що регулюють поведінку в суспільстві, у разі потреби мобільно та гнучко вивчати нові, відповідно до со-

ціокультурної ситуації.

Викладений матеріал дозволяє зробити **висновок**, що особливості діагностичного інструментарію дослідження проблеми культурного саморозвитку майбутніх учителів відзначається достатньою складністю, основою на нелінійності та багатоплановості цього феномену. На основі особистісних змін у майбутніх учителів було визначено критерії та рівні культурного саморозвитку.

Список використаної літератури

1. Неклюдов С.Ю. „Поле знания” и современный педагогический процесс / С.Ю.Неклюдов // Гуманитарные чтения – 2008: Пленарные заседания. Междисциплинарные круглые столы. Презентации. – М.: РГГУ, 2009. – С.221-222
2. Бережнова О.В. Рефлексивная деятельность как педагогическое условие саморазвития студентов вуза: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: специальность 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования” / О.В.Бережнова. – Ростов-на/Д., 2005. – 24 с.
3. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / В.Г.Маралов. – М.: Издат. центр „Академия”, 2002. – 256 с.
4. Исаев И.Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы / И.Ф.Исаев. – М.-Белгород: МПГУ, БГПИ, 1993. – 219 с.
5. Борытко Н.М. В пространстве воспитательной деятельности: Монография / Н.М.Борытко. – Волгоград: Перемена, 2001. – 181 с.
6. Ильин В.И. Драматургия качественного полевого исследования / В.И.Ильин. – СПб.: Интерсоцис, 2006. – 256 с.

Стаття надійшла до редакції 21.04.2016 р.

Химченко Елена

кандидат педагогических наук
кафедра культурологии и кино-, телеискусства
Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко,
Полтава, Украина

ОСОБЕННОСТИ ИЗМЕРЕНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ КУЛЬТУРНОГО САМОРАЗВИТИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

В статье раскрыты особенности диагностического инструментария исследования проблемы культурного саморазвития будущих учителей, что отличается достаточной сложностью, основанной на нелинейности и многоплановости этого феномена. Отмечено, что в ходе исследования речь должна идти о личностных изменениях у будущих учителей в аспекте культурного саморазвития. Определены критерии культурного саморазвития будущих учителей: когнитивный, ценностно-мотивационный, деятельностный, рефлексивный.

Ключевые слова: культурное саморазвитие, будущие учителя, критерии.

Khimchenko Olena

Candidate of Pedagogical Sciences
Department of Culturology and Cinema-, Teleart
Luhansk Taras Shevchenko National University, Poltava, Ukraine

FEATURES OF RESULTS MEASURING OF CULTURAL SELF-DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS'

The author of the article has paid the attention to deep social and economic changes that take place on verge of the third millennium in Ukraine, induce an education to introduction of NT that would claim a man as the greatest value. An elucidative association is a unique cell of society's intellectual potential. Only competent, independent and responsible, with clear civil positions individuality, or in the other words a man of culture, is able to update society, provide the state system of Ukraine and also develop the economy and culture of the country.

The level of future teachers' cultural self-development needs to be examined as systematical description of student's personality, which reflects a presence and degree of corresponding qualities' formation and habits. Cultural self-development is determined by means of criteria, indexes and signs. It is necessary to take into account a scientific work of researchers in relation to the criteria of students' personal self-development, professional self-development of future specialists, general cultural competence, the formation of general culture of future teachers. We have defined such criteria of future teachers' cultural self-development as cognitive, valued-motivational, active and reflexive.

Key words: cultural self-development, future teachers, criteria.